

УДК 330.526.36:631.1

Сухоставець А.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
Сумського національного аграрного університету

Sykhostavets Andriy

Ph.D., assistant professor of Economy department,
Sumy National Agrarian University

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ ЯК ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

PRIORITY DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF COOPERATION AS A FORM OF ENTREPRENEURSHIP IN AGRARIAN SPHERE

У статті розглянуто теоретичні та практичні рекомендації щодо напрямів розвитку кооперації як форми підприємницької діяльності. Вивчення теоретичних і практичних проблем поставило такі завдання: дослідити особливості підприємницької діяльності в аграрній сфері; провести їх класифікацію; дослідити основні аспекти розвитку кооперації, роль державної підтримки сільськогосподарських кооперативів в аграрній сфері. Огляд наукових думок, статистичних даних та прикладів успішної роботи кооперативів дає змогу зробити висновок, що кооператив – окрема форма підприємницької діяльності, яка задекларована в нормативних документах. До основних перешкод розвитку підприємництва можна віднести недосконалість чинного законодавства та його неузгодженість із сучасними викликами, розвитком економіки України і глобалізаційними процесами.

Ключові слова: підприємництво, форми підприємництва, кооператив, кооперація, аграрна сфера.

В статье рассмотрена кооперация как форма предпринимательской деятельности. Изучение теоретических и практических проблем поставило следующие задания: исследовать особенности предпринимательской деятельности в аграрной сфере; провести их классификацию; исследовать основные аспекты развития кооперации, роль государственной поддержки сельскохозяйственных кооперативов в аграрной сфере. Обзор научных трудов, статистических данных и примеров успешной работы кооперативов позволяет сделать вывод о том, что кооператив – отдельная форма предпринимательской деятельности. К основным препятствиям развития кооперативов можно отнести несовершенство действующего законодательства и его несогласованность с современным развитием экономики Украины в условиях глобализации.

Ключевые слова: предпринимательство, формы предпринимательства, кооператив, кооперация, аграрная сфера.

The article deals are developing theoretical and practical recommendations on the directions for the development of cooperation as a form of entrepreneurial activity. The study of theoretical and practical problems set the following objectives, namely, to explore the characteristic features of entrepreneurial activity in the agricultural sector, to conduct classification, to study the main aspects of the development of cooperation, the role of state support of agricultural cooperatives in the agricultural sector. A review of scientific opinions, statistic data and examples of the successful work of cooperatives allows us to conclude that the cooperative is a separate form of entrepreneurial activity, which is declared in regulatory documents. The research shows that as of January 1, 2018 there were 23,720 units in Ukraine, of which 18,654 units were servicing (78.6%), 2,248 units were production units (9.5%), 1073 units were agricultural servicing ones (4.5%), 996 units were agricultural production (4.2%) and 479 units were consumer cooperatives (3.2%). Compared to 2001, the number of agricultural servicing cooperatives increased by 46.2 percent, and agricultural production units increased by a factor of 2.2. When compared with 2014, the situation is somewhat

worse. The analysis of statistical data and scientific literature showed that there are some problems in the development of cooperatives. To stimulate the creation of new farms and agricultural cooperatives, and to increase their competitiveness, the government envisaged 1 billion UAH under the new budget program "Financial support for the development of farms". As the main problems in the development of agricultural cooperation in Ukraine there can be identified the incomplete reorganization and restructuring of the agricultural sector, extremely weak material and technical base of cooperatives, especially in the asset-intensive areas of agricultural production, inaccessibility of loans and poor financial support for the development of agricultural cooperation by the state. The main obstacles to the development of entrepreneurship include the imperfection of the current legislation and its inconsistency with the modern challenges, the development of the Ukrainian economy and globalization.

Keywords: entrepreneurship, forms of entrepreneurship, cooperatives, cooperation, agrarian sphere.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний світ характеризується економічною, соціальною та політичною нестабільністю, яка спонукає до дослідження нових форм та методів підприємницької діяльності, що є нагальним та актуальним завданням. Це пов'язано з тим, що несправедливе відношення до бізнесу є однією з найбільш серйозних причин нестабільності в багатьох суспільствах, включаючи країни, що розвиваються, з нестабільними політичними режимами. Аналізуючи різні форми підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки, на нашу думку, необхідно звернути увагу на такий вид, як кооператив. Сьогодні в Україні досить активно просуваються програми, які спрямовані на розвиток кооперативів, проходить процес удосконалення законодавства, міжнародні організації та донори спрямовують свою діяльність та кошти на розвиток цих процесів. Отже, існує необхідність у детальному опрацюванні цієї тематики та розробленні пропозицій щодо подальших напрямів розвитку даного напрямку підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання дослідження функціонування кооперативів знайшли відображення в працях багатьох закордонних та вітчизняних економістів, а саме: А. Дравовського [1], О. Загнітко [2], В. Зіновчука [3], В. Коверзнева [4], М. Маліка [5; 6], В. Малиги [2], Н. Мосійчук [7], К. Пажитнова [8], А. Соболева [9], А. Терехова [10], М. Туган-Барановського [11], Е. Штанделя [12] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Розвиток дослідження форм підприємницької діяльності є одним із пріоритетних завдань економіки та сприяє підвищенню економічної стійкості країни. Але в процесі подальшого поглиблення досліджень у теорії та практиці виникли питання додаткових розвідок в одному з перспективних напрямів, а саме кооперації. Саме цим питанням присвячено наше дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення пріоритетних напрямів розвитку кооперації як форми підприємництва в аграрній сфері, проведення їх класифікації, основних аспектів розвитку кооперації, ролі державної підтримки сільськогосподарських кооперативів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нормативно-правову базу існування кооперативів в Україні становлять закони України

«Про кооперацію» [13], «Про сільськогосподарську кооперацію» [14], «Про споживчу кооперацію» [15], Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» [16], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про ухвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки» [17].

У наукових колах постійно точиться дискусія щодо визначення поняття «кооператив», існує велика кількість думок із цього приводу. Зупинимося на деяких із них. Перші дискусійні питання були підняті в ХХ ст. відомим видатним ученим М. Туган-Барановським [11], який у своїх працях визначав кооператив як господарське підприємство кількох добровільно об'єднаних осіб, яке має на меті не лише отримання найбільшого баришу на витрачений капітал а й забезпечення його членам завдяки спільному веденню господарства певних вигід іншого характеру. Під вигодами іншого характеру вбачалося збільшення трудових доходів членів кооперативу або зменшення їхніх видатків на споживчі потреби. Це визначення актуальне до цього часу, оскільки лягло в основу інших досліджень у напрямі кооперації.

На думку В. Зіновчука, принциповими особливостями кооперативу як форми підприємницької діяльності є: добровільність об'єднання та корпоративність утворення; неприбуткова основа; повна власність і контроль над підприємством із боку користувачів [3].

А. Соболев пише, що «справжній кооператив – орган управління господарськими суб'єктами, які, маючи однорідні економічні інтереси, передають частину функцій власних домогосподарств своєму агенту – кооперативу, що виконує ці функції більш вигідним для його агентів способом» [9].

Кооператив являє собою добровільне об'єднання громадян для спільного ведення господарської діяльності на базі належного йому на правах власності, орендованого або наданого в безкоштовне користування майна на засадах самостійності, самоуправління та самофінансування для досягнення спільних цілей. Основоположними принципами, на основі яких ґрунтується діяльність кооперативу є принципи відкритого членства, автономії і незалежності, оглядності та локальності, участі членів в економіці кооперативу, освіти, підготовки кадрів та інформації та співробітництва, вважає А.Г. Дравовський [1].

О. Загнітко та В. Малига відзначають, що кооператив як форма господарювання покликаний, передусім, працювати з кінцевими споживачами, не містить

організаційних резервів для створення виробництва глибокої переробки чи з високою часткою доданої вартості, його капіталізація, як правило, набагато перевищує суму пайових внесків членів кооперативу [2].

У роки створення Радянського Союзу кооператив ніс у собі велику частину ідеології, яка відбилася в праці К. Пажитнова, що визначав кооператив як «такое добровольческое содинение нескольких лиц, которое имеет своей целью совместными усилиями бороться с эксплуатацией со стороны капитала и улучшить положение своих членов и процесс производства обмена или распределения хозяйственных благ, т. е. как производителей, потребителей или продавцов рабочей силы» [4, с. 37].

Ще один науковець цього періоду Е. Штандель характеризував кооператив як товариство з мінливим складом членів і з мінливим капіталом, товариство, що створюється для організації господарської діяльності чи праці своїх членів на засадах взаємодопомоги самодіяльності та самоврядування і має на меті задовольняти матеріальні потреби своїх членів, сприяти їхньому культурному розвитку [12].

А. Терехов наголошує на несталій структурі кооперативу, а саме як добровільного об'єднання осіб із перемінним складом і капіталом, що має на меті задоволення матеріальних і культурних потреб своїх членів шляхом спільної організації господарських підприємств або праці своїх членів на засадах самоуправління і суспільної солідарності й як член усієї кооперації бере участь у перебудові суспільства на соціалістичних засадах [10].

Деякі науковці до визначення кооперативу додають організаційний складник. В.О. Коверзнев визначає кооператив як утілення ідей про самоуправління працівників; саме організаційно-правова форма, на його думку, найбільшою мірою сприяє підвищенню ролі людини в процесі виробництва, основному напрямку сучасних форм і методів управління, у центрі уваги яких знаходиться людина як центр виробництва, та наголошує на творчій активності працівника його зацікавленості в результатах праці [4].

Професор М.Й. Малік зазначає, що кооперація як особлива форма соціально-економічної діяльності властива всім економічним системам. Специфіка аграрного сектору економіки зумовлює необхідність функціонування різних форм господарювання, зокрема кооперацію, яка визначає не лише тип підприємства, а й спосіб виживання сільськогосподарських товаровиробників у конкурентному ринковому середовищі [5]. На думку вченого, організація агропромислового виробництва на основі кооперації має пріоритетне значення в аграрній сфері, розвиток якої базується на консолідації та взаємодії ресурсів і можливостей сільськогосподарських товаровиробників. Діяльність сільськогосподарських товаровиробників може здійснюватися із застосуванням різних форм і типів кооперації – від простих форм взаємодійності до складних інтегральних формувань, від виробництва сировини до реалізації готової продукції [6].

Щодо функціонування кооперативів можна сказати, що станом на 1 січня 2018 р. в Україні налічується 23 720 одиниць, із них 18 654 – обслуговуючі (78,6%), 2 248 – виробничі (9,5%), 1 073 – сільськогосподарські виробничі (4,5%), 996 – сільськогосподарські виробничі (4,2%) та 479 – споживчі кооперативи (3,2%) [18].

Досліджуючи динаміку розвитку кооперативів за вісім років, можемо сказати, що їх найбільша кількість була на початок 2014 р. – 2 227 одиниць, починаючи з 2015 р. їх кількість постійно зменшується. Так, порівняно з 2001 р. кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів збільшилася на 46,2%, а сільськогосподарських виробничих – збільшилася в 2,2 рази (рис. 1). Якщо зробити порівняння з 2014 р., то ситуація дещо гірша [18].

Аналіз статистичних даних та наукової літератури показав, що є окремі проблеми в розвитку кооперативів. Ми приєднуємося до думки Н.О. Мосійчук [7], що основними проблемами розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні можна визначити незавершеність реорганізації та структурної перебудови аграрної сфери, надзвичайно слабку матеріально-технічну базу кооперативів, особливо на фондоміст-

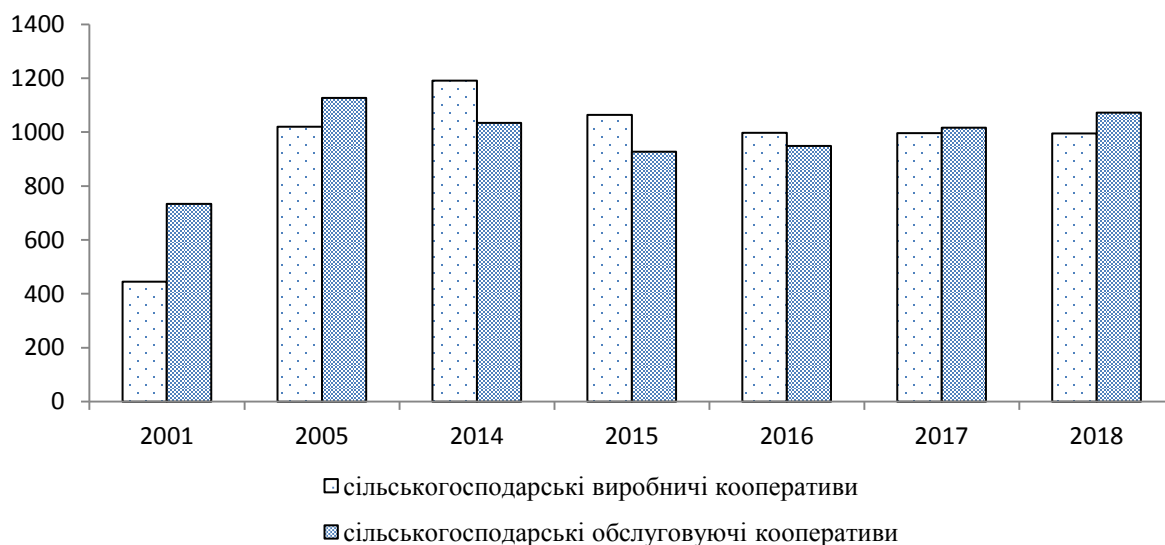

Рис. 1. Кількість сільськогосподарських кооперативів

Джерело: сформовано автором на основі [18]

ких напрямках сільськогосподарського виробництва, недоступність кредитів та слабку фінансову підтримку розвитку сільськогосподарської кооперації з боку держави.

Головною метою розвитку кооперації в аграрній сфері є реалізація та ефективне використання потенціалу цих форм підприємницької діяльності для підтримки макроекономічної стабільності держави.

Пріоритетними напрямками цього розвитку ми вважаємо:

1. Підтримку сталого зростання обсягів виробництва та надання послуг кооперативами в аграрній сфері.

2. Задоволення потреб сільського населення та підтримку реформ децентралізації в аграрній сфері й розвитку сільських територій.

3. Формування системи ресурсного забезпечення кооперативів.

Окремі кроки сьогодні зроблені державою та виділено кошти на поліпшення кооперативного руху в Україні. Відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки фермерським господарствам, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1102 [19], фермерським господарствам надається фінансова підтримка на поворотній основі та конкурсних засадах терміном до п'яти років у сумі до 250 тис грн за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам», куди входять також і кооперативи.

А у спеціальному фонді державного бюджету на 2018 р. за бюджетною програмою КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» передбачено асигнування в обсязі 43,1 млн грн, а в 2017 р. за цією програмою було виділено 65,0 млн грн. Для стимулювання створення нових фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів і посилення їхньої конкурентоспроможності уряд передбачив 1 млрд грн у межах нової бюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» [20]. Із цих коштів, закладених у бюджеті України на 2018 р., 200–300 млн грн буде надано сільськогосподарським кооперативам. Разом із тим сільськогосподарські кооперативи можуть скористатися державною підтримкою за іншими програмами підтримки суб'єктів господарювання

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Огляд наукових думок, статистичних даних та прикладів успішної роботи кооперативів дає змогу зробити висновок, що кооператив – окрема форма підприємницької діяльності, яка задекларована в нормативних документах та має розвинуте вивчення в працях науковців. Держава постійно турбується про позитивні напрями роботи кооперативів та надає підтримку цьому виду підприємницької діяльності.

До основних перешкод розвитку підприємництва можна віднести недосконалість чинного законодавства та неузгодженість його із сучасними викликами, розвитком економіки України і глобалізаційними процесами.

Бібліографічний список:

1. Драбовський А.Г. Кооператив як специфічна форма господарської діяльності. *XIV Міжнародна наукова Інтернет-конференція Advanced technologies of science and education* (19-21.04.2018). URL: <http://intkonf.org/drabovskiy-ag-kooperativ-yak-spetsifichna-forma-gospodarskoyi-diyalnosti> (дата звернення: 01.06.2019).
2. Загнітко О., Малига В. Кооперативи як суб'єкти господарювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С. 103–109.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Київ : Логос, 2001. 380 с.
4. Коверзнев В.О. Загальна характеристика господарсько-правового забезпечення діяльності виробничих кооперативів. *Форум права*. 2001. № 4. С. 376–385.
5. Малік М.Й. Кооперація в сільському господарстві: стан та перспективи. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2009. № 5. С. 55–65.
6. Малік М.Й. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року. URL: <documents.mx/documents/-568c4d5b1a28ab4916a3a4fb.html> (дата звернення: 01.06.2019).
7. Мосійчук Н.О. Сучасний стан розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. URL: <journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/.../9882> (дата звернення: 01.06.2019).
8. Пажитнов К.А. Основы кооперативизма. Москва : Кооператив, 1917. 172 с.
9. Соболев А.В. Кооперация. Экономические исследования в русском зарубежье. Москва : Дашков и Ко, 2012. 364 с.
10. Терехов А. Советское кооперативное право. Киев, 1924. 232 с.
11. Туган-Барановский М.И. Экономическая природа кооперативов и их классификация. Москва, 1906. Т. 1. 236 с.
12. Штандель Е. Курс радянського кооперативного права. Харків, 1926. 69 с.
13. Про кооперацію : Закон України від 17.07.1997 № 469/97. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5495-17> (дата звернення: 01.06.2019).
14. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.06.2019).
15. Про споживчу кооперацію : Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12> (дата звернення: 01.06.2019).
16. Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах : Указ Президента України від 19 грудня 2000 р. № 1348/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348/2000> (дата звернення: 01.06.2019).
17. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> (дата звернення: 01.06.2019).
18. Кількість юридичних осіб за організаційними формами. *Державна служба статистики*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2018/ks_orfg/ks_orfg_0318.htm (дата звернення: 01.06.2019).
19. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF> (дата звернення: 01.06.2019).
20. Про Державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2246-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення: 01.06.2019).

References:

1. Drabovskiy A.Gh. (2018). Kooperativ yak spetsychna forma gospodarskoyi dijalnosti. [Cooperative as a specific form of economic activity]. *XIV Mizhnarodna naukova internet-konferencija Advanced technologies of science and education (19-21.04.2018)* [XIV International Scientific Internet Conference.]. Available at: <http://intkonf.org/drabovskiy-ag-kooperativ-yak-spetsychna-forma-gospodarskoyi-diyalnosti> (accessed 01 June 2019).
2. Zaghnitko O., Malygha V. (2014). Kooperativy yak sub'ekty gospodarjuvannya. [Cooperatives as business entities]. *Pidpryjemnyctvo, gospodarstvo i pravo*, n. 11, pp. 103–109.
3. Zinovchuk V.V. (2001). Orghanizacijni osnovy sil'skoghospodarskoghogo kooperatyvu. [Organizational fundamentals of the agricultural cooperative]. Kyiv : Loghos. (in Ukrainian)
4. Koverznev V.O. (2001). Zagaljna kharakterystyka gospodarsjko-pravovoghogo zabezpechennja dijalnosti vyrobnychkyh kooperatyviv [General characteristics of economic and legal support for the activity of production cooperatives]. *Forum prava*, no. 4, pp. 376–385.
5. Malik M.J. (2009). Kooperacija v sil'skijomu gospodarstvi: stan ta perspektyvy [Cooperation in agriculture: state and prospects]. *Ekonomichni nauky. Cerija : Oblik i finansy*, no. 5, pp. 55–65.
6. Malik M.J. Strategichni naprjamy rozvytku pidpryjemnyctva i kooperaciji v sil'skijomu gospodarstvi na period do 2020 roku [Strategic directions of development of entrepreneurship and co-operation in agriculture till 2020]. Available at: <documents.mx/documents/-568c4d-5b1a28ab4916a3a4fb.html> (accessed 01 June 2019).
7. Mosijchuk N.O. Suchasnyj stan rozvytku sil'skoghospodarskoyi kooperaciji v Ukraini [The current state of development of agricultural co-operation in Ukraine]. Available at: <journals.nubip.edu.ua/index.php/Economica/article/.../9882> (accessed 01 June 2019).
8. Pazhytnov K.A. (1917) Osnovy kooperatyvyzma [Basics of Cooperativeism]. Moskva : Kooperativ yzd-vo. (in Russian)
9. Sobolev A.V. (2012). Kooperacija. Ekonomicheskye issledovanyja v russkom zarubezh'e [Cooperation. Economic research in Russian abroad]. Dashkov y Ko. (in Russian)
10. Terekhov A. (1924). Sovetskoe kooperativnoe pravo [Soviet co-operative law]. K. (in Russian)
11. Tughan-Baranovskij M.Y. (1906). Ekonomicheskaja pryroda kooperatyvov y ykh klasyfikacija [The economic nature of cooperatives and their classification]. M. T. 1. (in Russian)
12. Shtandelj E. (1926). Kurs Radjanskoghogo kooperativnogho prava. [The course of Soviet co-operative law]. Kh. (in Ukrainian)
13. Pro kooperaciju. Zakon Ukrainy no. 469/97 vid 17.07.1997 r. [Aboutco-operation]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5495-17> (accessed 01 June 2019).
14. Pro sil'skoghospodarsjku kooperaciju. Zakon Ukrainy no. 469/97-VR vid 17 lypnja 1997 roku [On agricultural co-operation]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80> (accessed 01 June 2019).
15. Pro spozhyvchu kooperaciju. Zakon Ukrainy no. 2265-XII vid 10 kvitnja 1992 roku [On consumer co-operation]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12> (accessed 01 June 2019).
16. Pro zakhody shhodo rozvytku kooperativnogho rukhu ta posylennja joghho roli v reformuvanni ekonomiky Ukrainy na rynkovykh zasadakh. Ukaz Prezydenta Ukrainy no. 1348/2000 vid 19 ghrudnja 2000 roku [On measures for the development of the cooperative movement and strengthening its role in reforming the economy of Ukraine on a market basis]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1348/2000> (accessed 01 June 2019).
17. Pro skhvalennja Konceptiji rozvytku fermersjkykh gospodarstv ta sil'skoghospodarskoyi kooperaciji na 2018–2020 roky. Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy no. 664-r vid 13 veresnja 2017 r. [On Adoption of the Concept of Development of Farms and Agricultural Cooperation for 2018–2020]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80> (accessed 01 June 2019).
18. Kiljistik jurydychnykh osib za orghanizacijnyj formy. Derzhavna sluzhba statystyky [Number of legal entities by organizational forms]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0318.htm (accessed 01 June 2019).
19. Pro zatverdzhennja Porjadku vykorystannja koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu bjudzheti dlja nadannja finansovoi pidtrymky rozvytku fermersjkykh gospodarstv. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy no. 106 vid 7 ljutogh 2018 r. [On approval of the procedure for using funds provided for in the state budget to provide financial support for the development of farms]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF> (accessed 01 June 2019).
20. Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrainy na 2018 rik. Zakon Ukrainy no. 2246-VIII vid 7 ghrudnja 2017 roku [About the State Budget of Ukraine for 2018]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (accessed 01 June 2019).